

[א] לפני כמאתיים שנה קמה לה אם הישיבות, ומעת תקופתו של הגר"ח מבריסק וחמשת תלמידיו הגדולים, נסללה דרך לימוד חדשה אשר לא היתה מקובלת עד אז, לימוד בהיות אביי ורבא במסכתות נשים נזיקין, אשר אינם נוגעים לחיי היום יום של היהודי. וכבר דנו ופלפלו אם זו שיטה חדשה בעצם או לא, אבל בודאי שהיה שינוי בפועל ממה שהיה נהוג עד אז (וממה שעדיין היה נהוג גם אחרי זה אצל עדת החסידים ועדות המזרח), וכפי שכותב המרחשת בהקדמתו לספר (בשנת תרצ"א):¹

"בזמנינו נשתנו הרבה דרכי הלימוד בתלמוד תורתנו הקדושה, שסגנון סברתם ואופן הבנתם פלסו להם נתיב בבתי מדרש התורה והתלמוד, וביחוד בבתי הישיבות בדורינו. ואני כאשר כל ימי גדלתי בין חכמי בית המדרש הישן, והזרע אשר זרעו על תלמי לבבי וסגנון הלימוד אשר קלטתי במוחי עשו פרי למינם, מעין שופרם וטעמם, והוציאו תולדותיהם פחות או יותר כיוצא בהם, - בבואי היום להפיץ מעינותי הוצה ולתת מהלכים לילדי רוחי אלה אשר חנני החונן לאדם דעת יתברך, ואירא כי עירום אנכי מכתנות האור וההגיון בתלמוד כאלה אשר חדשים מקרוב באו והביאו מסגנוני לימודם, ואשר התלמידים הבאים אחריהם, שתו ממני מעיינות הוצה והיו בניהם כדבש למתוק. וע"כ גם אנכי אשר לא נסיתי באלה והליכותי בחדושי הלכות אשר הנן בדרך הכבושה והסלולה מרבתינו קדמאי ובתראי ז"ל, מפתח שפתי בתפילה לפני נותן התורה יתברך, שיהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל גם אצל המעיינים הלומדים בזמנינו כו'. ואלה המעיינים הישרים בלבותם שראו את דברי חרושי בקונטרס זה אשרום ואמרו עליהם את ההלל כו' - אות היא כי חרושי אלה והדרך אשר דרכתי בהם, מצאו חן בעיני הלומדים והמעיינים".

נבאר כאן בקצרה ותמצית, את הסוגיא ואת הצדדים הטובים בנידון הנ"ל.

הנה כותב החיי אדם בהקדמתו לספר:

"ידוע, שעיקר לימוד התורה הוא לידע מצותיה בכל פרטיה, כי אמת שהקב"ה שמח בפלפולא, אבל אין זה רק כמו שהאב משתעשע ושמח כשמדבר בנו איזה דבר חכמה, אבל אין זה תכלית אהבתו לבנו, רק כשרואה שבנו הולך בדרך הישר ומקיים כל מצוות אביו, כן רצונו ית"ש, כשמפלפל האדם בדברי תורה בדברי השכל, אבל בודאי העיקר הוא רצונו ית"ש שידע מצוות התורה. וז"ל השי"ך (רמו, ה) כתב הדרישה, יש בעלי בתים נוהגים ללמוד בכל יום גמרא עם תוספות ולא שאר פוסקים. אבל לי נראה שיש ללמוד ספרי הפוסקים דיני התורה, דזה שורש ועיקר לתורתנו כו', דכיון שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות, לא ילמדו בש"ס לחוד עכ"ל. כי התורה כלולה ב' מצוות, חלק א' ללמוד תורה, כמו שכתוב "ולמדתם את בניכם" (וכמוהו הרבה). ובזה אין חילוק אם ילמוד מסכת ברכות ומועד או סדר קרשים, כי הכל הוא דברי אלהים חיים. וחלק הב' הוא שיהיה הלימוד על מנת לעשות הוא קודם לחלק הא', כי בזה מקיים שניהם. כי אם לא ילמוד, לא ידע מה לעשות. ועל זה אמרו, נמנו שהלמוד קודם, שהלמוד מביא לידי מעשה, רצה לומר שידע מה לעשות. ולכן הקדמונים הרי"ף והרא"ש לא חיברו רק על מסכתות הנהוגות אצלנו והשמיטו הרבה דברים דלא שכיחי, והיינו לפי שראו שנתמעטו הלבבות, וקצרו לנו הדרך לפי השגתינו.

וכותב בעל הקהילות יעקב (קריינא דאיגרתא ח"ב אגרת א):

"בודאי כל ת"ח צריך ומוכרח ללמוד כל חלקי התורה, והחלק הנוגע למעשה היינו סדר מועד וברכות, חובה יותר ויותר ללמוד בעיון והעמקה עד שיהא ראוי להוראה בענינים אלו, וזהו עיקר מצות לימוד התורה, דצריך שתהא ללמוד ע"מ לעשות ולקיים וכדתנן באבות ואין בזה שום ספק כלל וכלל, והצדק עם כתר"ה במאה אחוז, ואל יסגיה כלל על האנשים אשר יניאו אותו מזה ח"ו.²

¹ יש לציין גם מה שכותב רבי יעקב דוד וילובסקי, המכונה הרידב"ז (שחיבר את פירושו המפורסם לירושלמי; שהיה חי בתקופה זו ונפטר בשנת תרע"ד, ויתכן שהדברים מופנים כלפי שיטת עולם הישיבות), בהקדמה לספרו שו"ת בית הרידב"ז: "גם בתקופה ההיא נשתנה עין התורה לגמרי, הלימוד הניצווען ג"כ בטל, אך במקומו המציא רב אחד לימוד הכימאה, המבינים קוראים חמי והרבה קוראים הגיון, וזה הורע לנו מאוד מאוד, כי הוא רוח זרה מן החוץ הכניסו לתורה שבע"פ, ולא זו היא התורה המסורה לנו ממש מפני הגבורה, ונתפשט הלימוד הזה בין בני הישיבה שעדיין מחזיקים קצת גמרא בידם, ובלימוד תורה הזה אינו מביא את האדם לידי טהרה בשו"א, ומיום שנתפשט הלימוד הזה אין בכח התורה להגן על לומדיה, והקצת מבינים בוכים במסותרים על זה, ובעו"ה מיום שנסגרה וולאזין ונפתחו לערך ט' ישיבות, המה לא עשו חיל כלל וכלל כי אין זה ישיבה אלא קיבוץ בעלמא, כי רובם אין להם ראש ישיבה כו' לימוד בלא מלמד סברת הכרס אשר לא דינו רבותינו ז"ל מזה כו'".

² ויש לציין מה שכותב החפץ חיים במאמר צפית לישועה, שם מדרבן הח"ח ללמוד עניני קדשים, וכותב: "והנה ידעתי את התשובות אשר ישיבו, כי בימינו טרדות הזמן מרובות, ומשפט הקדימה להלכות הנהוגות בזמן הזה! אבל אשאלם, הלא יש כמה מסכתות אשר רובם אינם שייכים בזמנינו למעשה, כמו רוב מסכת סנהדרין ומסכת מכות ורוב מסכת יבמות, ועוד כהנה אשר אין נוהגות בזמנינו למעשה, ואעפ"כ לומדים אותם בעיון כיאות, ולמה יגרע חלק קדשים חלק הקרבנות מבית אלהינו ממסכתות ההם, וגם משמע בגמרא שסדר הזה היה נחשב בימי האמוראים ללמוד למעשה כמו שאר סדרים, והוא הכל מטעם שכתבנו שכיון שהקב"ה מקבל הלימוד לקרבן כמו בזמן הבית, אין אנו יכולים לפטור עצמינו מלימוד הזה כמו שלא היו יכולין לפטור מקרבן בזמן הבית. והוא בגמ' ב"מ (קיד, ב) דאשכח רבה בר אבוא לאליהו כו' ושאל אותו אליהו, למה לא למד סדר טהרות? והשיבו בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא, ופרשי"י "בארבעה בגירסא דארבעה סדרים כגון מועד נשים

[ב] אם כך, מה ראו על ככה הגר"ח מבריסק ותלמידיו, לשנות ולתת את עיקר הדגש והעיון, בלימוד המסכתות שאינם נוגעות למעשה בחיי היום יום.

מבאר בעל הקהילות יעקב (שם):

"ומה שנהגו בישיבות ללמוד המסכתות מנשים ונזיקין בלבד, הוא מפני שאותן מסכתות המה מסוגלים יותר לפתח את הכשרון וישרות העיון, וכל זה שייך רק לגבי צעירים בערך כחמשה שנים הראשונים אחרי שגמרו ישיבה קטנה, אבל כשכבר פיתח כשרונו כהוגן, בודאי חובה עליו אז יותר ללמוד ברכות וסדר מועד וחולין ונדה [וגם קדשים מה"ט דהלומד כאילו מקריב כמו שאחז"ל וכמו שהאריך מרן הח"ח זללה"ה]. ואשרי חלקו שלומד במה שמעטים הם העוסקים בו ויקבל שכר כנגד כולם כמשי"כ בספר חסידים".

ויסוד דבריו כתובים כבר באגרות מרן הגר"ס זצ"ל (אגרת ו):

"ומה שמנהגן של ישראל ללמוד שלא בדרך שלומדין לשמה, כמו העיקר לידע דיני אורח חיים הנצרכים, אשר זהו החוב הראשון לנער ולאברך, הוא, כי היסוד הראשון הוא יכולת הלימוד, אשר לזה מסוגל מאוד כפי המנהג".

וביאור הדברים: לימוד תורה לשמה בעצם מחייב, שעיקר הלימוד יהיה בדינים הנצרכים ביותר לנער ולאברך דהיינו דיני אורח חיים שהוא יותר קרוב ונצרך, אמנם אעפ"כ למעשה מנהגן של ישראל להיות עוסקים יותר בדיני ממונות ובשמעתתא דנשים נזיקין ובכללם המה דברים יותר רחוקים. הסיבה לזה מבאר הגר"ס: כי היסוד הראשון ללימוד התורה, הוא כשרון יכולת הלימוד בדרכי הסברה נכונה, ומקצועות אלו אשר הרוצה להחכים יעסוק בהם (כמבואר בסוף מסכת ב"ב), הם מסוגים ביותר לכשרון זה, ולכן המה הם הנצרכים ביותר ללימוד התורה ואין בהם סתירה לחיוב הלשמה שבתורה.

ובאמת כבר מצינו את יסוד הדברים בספר 'סדר היום' (שהיה חי בצפת לפני כ-500 שנה), וכך הוא כותב (סדר הלימוד):

"וזוהי היה המנהג שנהגו לקבוע ישיבות לפלפל בהם סוגיות ודבורים קשים, אע"ג שנראה כאיבוד זמן אחר שאין מוציאין ממנו לא דין ולא משפט, מפני הענין שאמרנו, כדי ללמוד להישיר השכל כדי שידע להעמיק הענינים כאשר יבואו לידו כדי שיוציא לאור משפטו, ומי שלומד בענין אחר נצלל במים אדירים והעלה חרס בידו, ומוציא שם רע על חמדת התורה הקדושה והעמוקה, כי נראה לו שאין ענין התורה כי אם אותו דרש שעולה בדעתו בתחלת עיונו, והוא הפשט הדומה למלבוש החיצון שנותן האדם על בגדיו החשובים כדי שלא יתלכלכו, ולא יראו לכל כי עיקר התורה סודותיה ורמזיה הנסתרים והעמוקים הם נעלמים מעיני הכל בתחילת העיון, עד שמי שיש לו שכל יטה שכמו לסבול הטורח והמשא לעיין יום אחר יום עד שיגלה הענין אשר הוא מבקש מהמקום ב"ה בראותו טוב כוונתו לידע ולהבין מגלה לו את חפציו הכל לפי מה שהוא אדם".

וממשיל שם משל, לאדם שסוחט אשכול של ענבים בראשי אצבעותיו, ויוצא מה שיוצא ומשליך השאר, כי נמצא כל מה שמוציא הוא הטפל של האשכול והמוהל של ענבים, אבל עיקרם ותמצותם נשאר עדיין בתוכה, ומי גרם לו זה? העצלות ומיעוט השתדלות לסחוט בכח בכל ידו, ואם אין כח בידו היה לו לדרוך ברגלו עד שיצא ממנו המבוקש, ואותו יין ודאי יהיה טוב ומתוק מדבש ויוכל להתקיים כראוי וישמח אלהים ואנשים, משא"כ בעצל שחושב להוציא יין והוציא המים בלבד ומוציא שם רע על הענבים שיינם אינו מתוק ולא חזק ומעשיו הם שגרמו שלא ידע דרך סחיטת הענבים כיצד נעשה ומפני זה לא הועילו מעשיו.

"כן דרך הלומד, שיש הפרש רב ועצום בין המעמיק לקורא על פני המים, כי זה מוציא לאור מבוקשו ומוציא לאור משפטו, להבין ולהורות חק ומשפט ותעלומה יוציא אור וטועם טעם הענין מדבש ונופת צופים, משא"כ בקורא כאגרת כי הלך בחשך ואומר לכל שכל הוא והימים והשנים חולפים ובאים ולא ימצא אתו לא שכל ולא יושר להוציא דבר מאפלה לאורה ולמוד על עקרון של דברים להשיג הכוונה האמיתית שלא יכשל בה".

עכ"ז הורנו רבותינו, שמזה ומזה אל תנח ידיך, ולכן צריך כל אחד צריך לקבוע לימוד קבוע של הלכה למעשה, למען ידע את הדרך ילכון בה ואת המעשה אשר יעשו.

נזיקין שהם נוהגות בזה"ז כמו בזמן הבית, וקדשים נמי כדכתיב ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי ואמרינן מנחות (ק, א) אלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב כאלו מקריבין אותן בביהמ"ק, בשיטת מצינא, זרעים אינו נוהג בחו"ל וכן טהרות עכ"ל. הרי בסדר קדשים היו לומדים האמוראים כמו שאר סדרים, ומטעם זה סדרו רב אשי ורבינא בדורות הבאים גמרא על כל סדר קדשים מה שלא עשו כן בזרעים ובטהרות אף שהיה להם תליסר מתבתין גם על מס' עוקצין (כדאיתא בברכות דף כ), והיינו מטעם הנ"ל דלימוד קדשים נחשב לישראל כאלו מקריבין עוד הקרבנות".

ג] התבאר לנו מהאמור, שהגר"ח מבריסק ותלמידיו חידשו בעולם הישיבות, להתעסק קודם בהבנה ובעמקות, כדי שבעתיד שנלמד סוגיות שיש בהם הלכה למעשה, נוכל ללמדם כראוי.³

ואכן שאיפתו של האדם צריכה להיות, ללמוד בעתיד בעיקר את הסוגיות הנוגעות למעשה, מתוך שרשי הדברים והסוגיות, ולא להפריד את חלק הפלפול מחלק ההלכה. וכפי שכותב מוהר"ח מוואלז'ין בהקדמתו לביאור הגר"א:

"כי רבים כשלו לפרוק מעליהם עול יגיעת לימוד הש"ס להוציא ממנו הלכה ואומרים, כי הלימוד אשר למעשה הוא רק לימוד השו"ע, ואף אם לומדים גמרא אינם לומדים אלא לחדר השכל. ויש שמוזיחים את התלמוד לגמרי ומסתפקים בלימוד השו"ע לבד, ולא זו היא הדרך הישרה [למי] שחננו ה' בינה לדלות ממעמקי דברי הש"ס, אשר כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל נכלל בדבריהם הקדושים, וצדיקים ילכו ביושר דרכם להיות עיקר הוראתם מן הש"ס ולימוד השו"ע הוא להיות להם למזכרת לזכור הדינים, כי הוא הסולת הנלקט משיטות הש"ס".

והרחיב בזה החיי אדם בהקדמו לספר:

"והנה כן אני אומר, ידעתי כי הלומד השלחן ערוך לידע כל מוצא הדין ולשאוב ממקור החיים כמו שהורה לנו מחותני החסיד אמיתי בביאוריו על ש"ע, אשרי לו. אך לעמוסי התלאה הטרודים בפרנסה ובנפשו יביא לחמו, ידעתי כי אם לבו כלב הארי בחריפות, טרדת הזמן תטרדהו ולא ישאר בידו מאומה, מה יתרון לו אם יודע להקשות ולתרוץ ואפילו נטילת ידים לא גמר, וכל שכן הפחותים מדרכי, לא יבינו לבוא לעומק דבריהם, פעם מחמת חוסר הבנה ופעם מחמת שיתקוף עליו תלמודו, ואם לא יחזור על כל דין ודין כמה וכמה פעמים, יהיה יגיעו לריק. ומכל שכן מבעלי בתים הסוחרים שעול הפרנסה מונח על צוארו, כמה צריך להטריח את עצמו עד שילמוד בש"ע עד הלכות ברכות השחר, יודע לא פחות מחצי שנה, ומשם עד סוף הלכות ברכות יותר מחצי שנה או שנה, ופשיטא הלכות שבת יותר משנה, וכן בכל הלכה והלכה. עד שילמד ב' או ג' הלכות, כבר שכח מה שלמד בחצי שנה ראשונה. ולא זה ששכח הפלפול, אלא אפילו עיקר הדינים. וכל ימיו לא יספיקו לו להיות בקי בש"ע א"ח, וכל שכן שמעולם לא יזכה ללמוד הדינים שבי"ד כו".

כך האדם צריך שילמוד תחלה האיך ללמוד ולידע דיני התורה, ועיקר הלימוד הוא שמביא לידי מעשה. אבל לבלות כל ימיו בפלפול, מעולם אינו יודע איך לעבוד ה', ע"ש. כך אני אומר כו', ולזה היו צריכין ללמוד תחלה קצת חריפות לידע למשקל ולמטרא, כדי לידע לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. וכשכבר קיבל דרך הלימוד, למד ש"ס וש"ע וראשונים ואחרונים, שזהו תכלית הלימוד כו'. ואין אני כותב נגד המשכילים אשר חנן ה' אותם שיש להם לב לדעת ולהבין, וחלק להם ה' מתנה טובה בזכרון טוב שאינו שוכח מהר וחנון להם ה' שיהיה להם מעט פרנסה וכל ימיהם מבלים זמנם בלימוד, על אלו ודאי החיוב מוטל ללמוד כל פסקי דיני הש"ע ממקור החיים מש"ס וראשונים ואחרונים ולפלפל בהם. אבל אני כותב על עמוסי התלאה הסוחרים, או אפילו כשאוכלין על שלחן אביהם רק שברעתם שלא לבלות ימיהם בתורת ה', או מחמת עול הפרנסה אשר ישתרג על צוארם ולא יהיה להם פנאי ללמוד כן, והם מבלים ימיהם אף בשעה ושתיים שנותנים אל לב ללמוד, ולומדים הפלפול וקושיות ותירוצים, ולא נשאר בידם מאומה".

וחשוב מאוד להתרגל לשלב את ההלכה יחד עם העיון, כי בהמשך אחרי הנישואין בכולל, שבעז"ה לומדים מסכתות ברכות, שבת, נדה וכדומה, חשוב מאוד לדעת לשלב את ההלכה עם העיון, ולא להפריד ביניהם, ורק כך ניתן להגיע למסקנא ההלכתית הנכונה והמדויקת. וכפי שכותב ה'סדר היום' שהובא לעיל:

"וזה היה המנהג שנהגו לקבוע ישיבות לפלפל בהם סוגיות ודבורים קשים כו' כדי ללמוד להישיר השכל כדי שידע להעמיק הענינים כאשר יבוא לידו כדי שיוציא לאור משפטו, ומי שלומד בענין אחר נצלל במים אדירים והעלה חרס בידו, ומוציא שם דע על חמדת התורה הקדושה והעמוקה, כי נראה לו שאין ענין התורה כי אם אותו דרש שעולה בדעתו בתחלת עיונו, והוא הפשט הדומה למלבוש החיצון שנותן האדם על בגדיו החשובים כדי שלא יתכלכו, ולא יראו לכל כי עיקר התורה סודותיה ורמזיה הנסתרים והעמוקים הם נעלמים מעיני הכל בתחילת העיון".

ד] יש ענין נוסף בכל דרך הלימוד הזו.

³ יש לציין בזה מה שכותב החיי אדם בהקדמתו לספר: "ובזה נראה לי לפרש הא דאיתא בב"מ (קט, ב) שאמר ליה ר' אחא בריה דר"י לרב אשי שדקדק עליו בשמועה הרבה והשיב לו, "כי מטית לשחיטת קדשים, תא ואקשי ליי". פרש"י הכרתי כן שאתה חרוד ויודע להעמיק ולהקשות, כי מטית למס' זבחים שהיא עמוקה, תא ואקשי לי ואתן לב לתרוץ, ע"כ. ולפירושו לעניות דעתי דחוק, שהרי אדרבה א"ר ישמעאל סוף ב"ב "הרוצה להחכים, יעסוק בדיני ממונות, שהם כמעין המתגבר". ובזה אתי שפיר, דמצינו כמה פעמים שהשיבו האמוראים "אילו דייקין כולי האי, לא מתנינן", רצה לומר שהרי חוב על האדם לידע מתחלה דיני התורה על פי פשוטן, כדאמרינן "למגמר והדר למסבר", והיו צריכין לחזור תמיד המשניות והברייתות שקבלו מרבם והם הלכות פסוקות, והוא היה העיקר הלמוד אצלם, ולזה אמרו, אילו דייקין כולי האי לפלפל, לא יהיה לנו פנאי לחזור הלכות פסוקות, רק באיזה זמן אזי דקדקו בשמועה לפלפל בו ולדקדק. והנה באותו פעם היה רב אשי חוזר על תלמודו, ובא רב אחא לדקדק עליו בפלפול, והשיב לו, כי מטית לשחיטת קדשים, דאז יהיה עסקי רק בחלק א' דהיינו ללמוד, ואז תא ואקשי לי. אבל עכשיו אני צריך לחזור על הלכות פסוקות".

ובעיקר דברי הגמ' הנ"ל, יש לציין מש"כ הרמב"ן (שם) "ועיקר הפירוש כדברי ר"ח שפירש, דדחויי מדחי ליה ואמר לו, עדיין לא שנית כל התלמוד ולא ידעת דרכו, וכשתגיע לסדר קדשים ושנית הכל תא ואקשי לי שיתברר לך טעמו". ומבואר שיש מעלה בלימוד כל התורה ללבן פרט בתורה.

שהנה בעבר אנשים היו יראים ושלמים, והיראת שמים ואהבת ה' שלהם, נתן להם דחף ורצון לדעת את כל פרטי ההלכה ולקיים אותם. וכפי שכותב הרבינו יונה (ברכות כא, א) עה"פ "וגילו ברעדה":

"שאנ"פ שאצל בשר ודם היראה והשמחה הם דבר והפכו, שבשעה שהאדם מפחד מזולתו הוא עומד נרתע ודואג, אבל הקב"ה איננו כן, אדרבה כשהאדם מתבונן בגדולתו וירא מפניו ישמח ויגיל באותה יראה מפני שבאמצעותה מתעורר לקיים המצוות ושש ונעלם בקיומה שיודע כי שכרו אתו ופעולתו לפניו".

אולם בדור הקודם (לפני המלחמה) היה להם דוק של נסיונות קשים עם ההשכלה, ואנשים החלו להשכיל ולהתבונן ולחשוב מחשבות, ולכן היה צורך לתת מענה לזה בתוך הקודש – זה לעומת זה ברא האלוקים, ולכן דרך הלימוד החדשה, היתה מענה לזה, לחשוב מחשבות, להשכיל ולהתבונן בתורה הקדושה. וכפי שאמר מרן הרב דסלר זצ"ל בשיחה בישיבת פונביז⁴:

"מרן רבי ישראל סלנטר זצ"ל פגש את הג"ר חיים מבריסק, ואמר לו: בדור של עקבתא דמשיחא שיש נסיונות כה קשים על ידי כל מיני אידיאולוגיות שונות ומשונות ועל ידי ההשכלה שכלתה כל חלקה טובה, העוגן שיש לדורות האלה להינצל זה על ידי המתקנות שבדרך הלימוד שלך, הנועם והמתקנות שבתורה הם עוגן ההצלה היחיד בדורות הירודים שלנו, זוהי הדרך שמתאימה לדורות אחרית הימים".

ולכן זה לא במקרה, שדוקא בדורות האחרונים באה דרך הלימוד של רבי חיים ותלמידיו, זה השגחה מהקב"ה, משום שבדורות הירודים האלה, אין שום אפשרות לקשור צעירים בעבודתו של אהבה אל התורה ושיתמידו ויעמלו בתורה, אם לא על ידי המתקנות והעריבות של התורה, על ידי שמרגיש וחי את התורה שלומד, ורק עם מתקנות של הסברא אפשר לקשור את החשק והרצון בדורינו.

ושני דברים התחוללו בדורות האחרונים בעולמה של תורה: דבר ראשון – מה שייסד הגר"ח מוואלז'ין את עולם הישיבות, כי ראה בעיני קודשו, שמה שהיה עד אז, שהיו היחידים יושבים ולומדים והיו גודלים לגדולי תורה עצומים, שזה כבר לא יוכל להחזיק לאורך ימים להמון העם לגדול בתורה, וכבר אז הוא ראה שהכרח השעה להקים את ישיבת וולאז'ין, וממנה יתד לכל המשך הישיבות, עד הישיבות בזמנינו.

אבל זה עדיין לא הספיק, והיה צורך בדבר השני – שהקב"ה שלח את גאוני העולם שילמדו את דרך ההבנה המאירה את דרך החידוש המתוק, אשר מחיה את נפש הבן תורה, ומכניס תשוקה ואהבה לתורה ועמלה, את הניתוח של ההלכה והחקירות אשר מחיות את הלב ומכניסות שמחה וחיות של תורה בליבו של הלומד, שעל ידי כך הוא מסוגל לחיות את התורה ולקיים "באהבתה ישגה תמיד".

ויתכן להוסיף, שבדור שלנו דור התפתחות הטכנולוגיה בצעדי ענק אשר יש בו כל כך הרבה גוונים צבעוניים מסנוורים, זה לעומת זה ברא אלוקים, וחידש לנו הקב"ה הרבה גופי תורה צבעוני ומסנוור. זכה דורינו, לשפע של ים התלמוד, נושאים רבים מתבארים ומתבהרים מתוך ספרים וסופרים, אשר כל אחד יכול למצוא את מבוקשו, ולהתחדש תדיר בסוגיות חדשות ועריבות. – וכל זה בא בעקבות דרך הלימוד שסללה לנו עולם הישיבות, אשר בהחלט היתה הקדמת רפואה למכה לזה.

⁴ מובא בקובץ ארגון מרביצי תורה הספרדים גליון מס' 9, מאמר מאת הג"ר ניסים טולדינו.